

א"ח תסה, א, ע"פ משנ"ב וביאה"ל שם). ומשמע שנוהגים להחמיר אפילו כאשר מתעסק בו כל שעה (ביאה"ל שם).

אָבֵל חוֹלְטִין, שחליטה במים רותחים, אינה מניחה את הדגן להחמין (רש"י, וראה גמ' להלן בסמוך), ובדומה לפת שנאפית בתנור שאינה מחמיצה (מהר"ם חלאווה), שרתיחת הרוותחין ממחרת לבשל את הדגן לפני שמספיק להחמין, ולאחר שהתבשל, שוב אינו בא לידי חימוץ אף לאחר שהצטננו המים, כמו שדבר האפוי אינו בא לידי חימוץ לעולם (ש"ע הרב א"ח תנד, ו). ■ להלכה, בזמן הזה איננו יודעים איך לחלוט, שחוששים שמא לא ירתיח המים מקודם יפה יפה, ועל כן כל חליטה אסורה, אפילו אם המים עומדים על האש ורותחים מאד ונותן את הקמח לתוכם (ש"ע שם, ג, ומשנ"ב שם, יא-יב), ואסורה באכילה ובהנאה ובשהייה (משנ"ב שם, יג, וראה שם ובביאה"ל שם לענין חליטה עבור חולה).

אָבֵל שָׁפָה הִיא בִּבְשָׁרָה יֵבֶשׁ, משפשפת מורסן יבש על בשרה הרטוב (רש"י), במים מועטים, שאין בהם כדי להחמין את המורסן (מהר"ם חלאווה). ויש מפרשים, שבשרה רטוב מזיעה, וזיעה אינה מחמיצה [אבל אילו היו בשרה רטוב ממים, היו המים מחמיצים את המורסן, ואסור] (רא"ש, בדעת רש"י). ■ להלכה, יש למנוע מהנשים לתת מורסן על בשרן אפילו כשהמורסן ובשרן יבש, כיון שצריכות להיזהר להעביר את כל המורסן מעל בשרן קודם שירחצו גופן במים, ובזמננו אינן בקיאות להיזהר בכך (ש"ע א"ח תסה, ב, ומשנ"ב שם, ז). וזיעת אדם אינה מחמצת (רמ"א שם תס, ה).

לֹא יִלְעוּס אָדָם חִטִּין, שהרוק ושאר משקים היוצאים מגוף האדם נחשבים כמים לענין שהם מחמיצים (מהר"ם חלאווה).

וַיִּנִּיחַ עַל מִכְתּוֹ, שאף שהתירו חכמים הנאה מחמץ שלא כדרך הנאות במקום חולי, כסית חטים והנחתן על גבי מכה נחשבת דרך הנאה (מאירי). ויש סוברים, שהאיסור הוא רק משום 'בל יראה', שאליו איסור ההנאה הותר במקום חולי, שאין זה נחשב לדרך הנאות (מאירי בפ' שני; מג"א תס, ב).

מִפְנֵי שֶׁהֵן מִחְמִיצוֹת, ואין מועיל לבטל את החמץ קודם לעיסת החטים, כיון שהוא רוצה בקיומו של החמץ וחפץ להתרפא בו (מאירי; ראה רבינו מנוח חמץ ומצה ה, ט). ■ וכך נפסק להלכה, שאין ללעוס חטים ולהניח על המכה (ש"ע א"ח תסו, א, וראה במשנ"ב שם, פריטס נוספים).

גְּמָרָא. אֲדַמְבְּשַׁל לִיָּה מִחְמֶע, בעוד שהמים פושרים קודם שרתחו בקדירה, מחמיצים הם את הדגן לפני שמספיק להתבשל (רש"י). ואף אם לא שהה עד שהתבשל כדי שיעור חימוץ, שמם פושרים גורמים לחימוץ מהיר, גם בפחות משיעור זמן חימוץ (פני יהושע, ע"פ גמ' להלן מב, א).

הָאֶפִּי שְׂבִישְׁלוֹ קָאָמַר. ■ להלכה, מותר לשרות מצה ואף לבשלה במים לאחר אפייתה (ראה ש"ע א"ח תסא, ד). ויש אנשי מעשה המחמירים שלא לאכול מצה שרויה, מחשש שמא נשאר קמח שעלול להחמין (ראה משנ"ב תנח, ד).

קָמַח שֶׁנֶּפֶל לַחוּכּוֹ דִּלְקָה, והוא הדין דגן שנפל לתוכו דלף (ראה רמב"ם חמץ ומצה ה, י, וראה שעה"צ פד, שיש גורסים כן בגמ').

אֵינוֹ בָּא לִידֵי חִימוּץ, שהדלף טורדו ואינו מניחו להחמין (רש"י), והרי זה כבצק שמתעסקים בו כל שעה שאינו מחמין, וגם הקמח שבצדדים שהדלף לא נופל ישירות לתוכו, אינו בא לידי חימוץ, שהטיפה שנבלעת שם טורדת ומונעת את החימוץ (מהר"ם חלאווה).

הָכָא נִמְי יִתִּיב לָהּ רוּחָא טָפִי קָא מְשַׁמַּע לָן - שלא הצריכו להרחיק בית רובע לכרוב אלא לאחר שהוקשה ולא קודם לכן, והוא הדין בחזרת אף שסופה להקשות, כל זמן שלא הוקשתה, אין צריך להרחיק ממנה בית רובע (חזו"א כלאים ח, ג). ויש שביאר, שקמ"ל שדוקא כרוב שהוקשה צריך הרחקת בית רובע, כיון ששורשיו מתפשטים אז למרחוק (ראה רבנו חננאל), אבל חזרת אף לאחר שהוקשתה אין שורשיה מתפשטים למרחוק, ולכן אינה צריכה הרחקת בית רובע (ע"פ דבר שמואל). ויש שכתב, שלדעת רב, גם קלח של כרוב אינו צריך הרחקת בית רובע (מאירי, וראה דבר שמואל שמלשון הגמ' לא משמע שחולק גם בכרוב).

תְּרֻגּוּמָא אֶקְלָח - שדברי רבי מאיר שיוצאים בהם בין לחים בין יבשים, נאמרו דוקא על הקלח שלהם, אבל בעלים אין יוצאים ביבשים (רש"י). ולפי זה גם מה שאמרה הבריייתא 'ושוין שיוצאין בהן כמושין', לא נאמר אלא לענין הקלח, אבל בעלים אין יוצאים כשהם כמושים (ראה ירושלמי ב, ה, ריא"ז בשלטי הגבורים יא, ב מדפי הרי"ף אות ד, כפי שביאר החק יעקב תעג, יט). ויש שכתבו, שיוצאים גם בעלים כמושים, לפי שיש בהם טעם מרור (ראב"ן תיב, ריא"ז שם בשם הרי"ד, ריטב"א). ■ להלכה, יוצאים בחמשת מיני מרור בין בעלים ובין בקלחים, אלא שבעלים אין יוצאים אלא אם כן הם לחים, ובקלחים יוצאים בין לחים בין יבשים [כרבי מאיר ע"פ רב חסדא], אבל לא כבושים ולא שלוקים ולא מבושלים (ש"ע א"ח תעג, ה). ועלים כמושים, יש אומרים שיוצאים בהם [כראב"ן והרי"ד והריטב"א], ויש אומרים שאין יוצאים בהם [כירושלמי והרי"ד] (משנ"ב שם, לו, וראה שעה"צ שם, מח-מט, שהביא את כל שיטות הפוסקים בזה).

או דִּלְמָא קָל דְּתַקִּינוּ רַבְּנֵי קַעֲיָן דְּאוֹרֵייתָא תַקִּינוּ, ראה ביאורנו לעיל (לו, ב ד"ה יכול).

מְשֻׁנָּה. הקדמה: המשנה והגמ' שלפנינו דנות באופנים בהם משקים המתערבים בדגן גורמים לחשש חימוץ, לעומת אופנים אחרים שאין בהם חשש חימוץ. ויתבאר עוד, שיש דברים שאסור לעשות עם הדגן משום שמביאים לידי חשש חימוץ (ראה מאירי, ולהלן בביאורנו).

אֵין שוֹרִין וְכוּ', שמא יחמין. אכן, כל זמן שהוא מהפך בו בידו או שהתרנגולים מנקרים בו, אינו מחמין ומותר לשרותו (רמב"ם חמץ ומצה ה, יז-יח). ויש סוברים שניקור אינו מועיל, לפי שאין לסמוך שהתרנגולים ינקרו בכל המקומות (ריטב"א, ע"פ ביאה"ל תסה, א). ולהשיג שלא ישהה המורסן לפנייהם כדי הילוך מיל - שבשיעור זה אינו בא לידי חימוץ, יש סוברים שאינו מועיל להתיר, משום שלכתחילה אין משהים דבר שיכול לבוא לידי חימוץ, כדרך שלכתחילה אין משהים עיסה פחות משיעור הילוך מיל (בעל העיטור ה' מצה ומרור קט, א). ויש מתירים (רמב"ם שם), כיון שלפעמים אין אפשרות אחרת להאכיל את התרנגולים, ונחשב כ'דיעבד' (ב"ח שם).

הַמּוֹרֶסֶן - חלק מקליפת גרעין החיטה [בניגוד לקליפת הקש שמבחוץ, שאינה מחמיצה כלל] (ראה פיהמ"ש לרמב"ם, ורש"י לעיל לו, א, ומשנ"ב תנד, ב ו-ו תסה, ב). שהמורסן מחמין כמו התבואה עצמה (משנ"ב תסה, א), ונוהג בו איסור חמץ כיון שהוא דבר הראוי לאכילה (שדי חמד חמץ ומצה ה, כג, וראה שם דעות נוספות).

■ להלכה, אין שורין את חלקו הפנימי או החיצוני של קליפת הגרעין, בשום אופן [כדעת הריטב"א וכדעת בעל העיטור] (ש"ע